Rok I. Żydowska Gazeta Robotnicza. Organ partyi socyalno-demokratycznej. Nr. 39.

די אדרעסע פון דער רעדאקציע
און אדמיניסטראציע:
Jüdische Arbeiter Zeitung
Kraków,
Sławkowska 29.

טעלעפאן נומער 624

איינצעלנע נומער 8 העל.

יודישע
ארבייטער=צייטונג

ארגאן פון דער סאציאל־דעמאקראטישער פארטיי.

ערשיינט יעדען פרייטאג.

אבאנאמענטס־פרייז:
יעהרליך: 4. קראנען.
האלביעהרליך: 2. קראנען.
פיערטעליעהרליך: 1. קראנע.

פרייז פון אנאנסען:
פיר יעדער שורה פעטיט אדער
איהר פלאטץ 10 העללער.

Kraków, piątek 29 grudnia 1905. — נומר 39. — קראקוי, 29 דעצעמבער 1905.

גענאסען, פערשפרייט די „יודישע ארבייטער צייטונג"!

צו די לעזער.

אבנעבענדיג אין די הענד פון די לעזער דעם 39־טען נומער „יודישע ארבייטער צייטונג", דעם לעצטען נומער אין דעם יאהר, האלטען מיר פאר נויטהיג זיך קורץ מיט אייך דורך שמיעסען.

מיר וועלען ניט רעדען וועגען פראגראם פון דער „יודישע ארבייטער צייטונג". איהר נאמען זאגט עס קלאר: זי איז א צייטונג פאר יודישע ארבייטער; זי פארטרעט זייערע אינטערעסען **אלס ארבייטער** און **אלס יודען**.

אז אונזער צייטונג איז א סאציאל־דעמאקראטישע, א פארטייאישע — ווייסען אויך אונזערע לעזער גאנץ גוט. מיר האבען זיך דערמיט ניט בעהאלטען, מיר שרייבען עס שטענדיג אויף דער שפיטצע פון אונזער צייטונג.

אלס אן־ארבייטער פארטיי האבען מיר נאך בורזשואזע גענענער, קלאסען־גענגער. יעדער ברויטגעבער איז א נאטירליכער שונא פון יעדער ארבייטער צייטונג.

אלס יודישע ארבייטער האבען מיר נאך גענגער: די פערשיעדענע יודישע שאוויניסטען, די ספעציעלע יודישע חולאת — די ציוניסטען און אלע זייערע געשטאלטען.

אלס ארגאניזירטע, דיסציפלינירטע סאציאל־דעמאקראטען האבען מיר גענגער: אלע ווילדע וואס „ווילען קיין צוים ניט טראגען", פערשיעדענע פאנטאסטען און בטלנים, אינדיווידועלע און ז. וו.

צו די אלע גענגער איז שוין די יודישע סאציאליסטישע ארבייטער פרעסע, וועלכע געהט שוין אין גאליציען ארויס, מיט קליינע אונטערברעכונגען, זייט פיערצעהן יאהר, געוואהנט.

דעם יאהר אבער זענען אונז צוגעקומען ספעציעלע גענגער. א קליינע טהייל אונזערע געוועזענע גענאסען מיט עטליכע פיזיש און מאראליש ניט דערוואקסענע אקאדעמיקער אן דער שפיטצע האבען פערלענט א בעזונדער „סאציאליסטישע" ארגאניזאציאן, ניט קוקענדיג אויף די בעשלוסען פון דער פוילישער און נאכהער אלגעמיין עסטרייכישער פארטיי־עקזעקוטיווו, וועלכע האט ערקלעהרט, אז זיי שטעהען אויסער דער אלגעמיין עסטרייכישער סאצ. דעמ. פארטיי; ניט קוקענדיג אויף דער הסכמה פון דעם אלגעמיין עסטרייכישען סאצ. דעמאקראטישען קאנגרעס, טהוען זיי ווייטער דאס זייערינע, און זייער אויפגאבע איז ווירקליך א לייכטע אבער גלייכצייטיג א טייוואלישע: **צושטערען די יודישע געווערקשאפטליכע ארגאניזאציעס.**

די יודישע ארגאניזאציעס אין לעמבערג און אין קראקוי זענען, מיט קליינע אויסנאהמען, קיינמאל ניט געווען איבריג שטארק. די גאליציאנער בעדינגונגען און די ספעציעל שווערע בעדינגונגען אין וועלכע דאס יודישע פראלעטאריאט געפינט זיך האבען שטענדיג געלעגט זייער סטעמפעל אויף די פעראיינען. די סעפאראטיסטען — אזוי רופען זיך די ארגאניזאציאנס־צושטערער — האבען זיך א נעהם געטהון צו די ארגאניזאציעס, האבען אריין געטראגען אהין מחלוקות און די אונ־פרוכטבארסטע דיסקוסיאנען און געמאכט פון זיי א תל.

אין דעם זעלבען מאמענט ווען די קריסטליכע געווערקשאפטליכע ארגאניזאציעס האלטען איצט אין איין וואקסען, פיהרען די ארגאניזאציעס, וואו די סעפעראטיסטען שטעקען, א טרויעריגע עקזיסטענץ.

איצט האבען זיי זיך גענומען צו אונזער פרעסע. עס איז ניטא א פער־לייםדונג, וועלכע זיי זאלען אויף אונז ניט ווארפען, זיי אגיטירען געגען אונזער פרעסע מיט אלע מיטלען, פיעל מעהר ווי אלע אונזערע פאריגע גענגער.

גענאסען! אט די קאריקאטורען, וואס זענען מבזה דעם „בונד" האלטענדיג איהם שטעטס אין מויל, אט די ארגאניזאציאנס ברעכער האבען די העזה צו ערקלעהרען, אז זיי זענען די „איינציגע רעפרעזענטאנטען פון דעם יודישען פראלעטאריאט".

מיר האלטען פאר אונזער חוב אייך אויפמערקזאם צו מאכען, גענאסען אויף די שעדליכע און שענדליכע ארבייט פון דער „פסיכאלאגישער פארטיי" מיר האפען, אז איהר וועט ערפילען אייער פפליכט.

פון אייער ענערגיע, פון אייער ענטשלאסענהייט וועט זיך ווענדען, צו דאס יודישע פראלעטאריאט וועט ניך לאז ווערען פון די ניט געבעטענע אפוטרופסים אדער זיי וועלען ווייטער שטערען און ברעכען דאס וואס איהר האט זייט העכער צעהן יאהר געבויט.

גענאסען! פראטעסטירט איבעראל געגען די ארגאניזאציאנס־ברעכער, האט מיט זיי ניט קיין מנא ומשא, בעהאנדעלט זיי ווי מען בעהאנדעלט סטרייק־ברעכער!

גענאסען! **אגיטירט פאר די „יודישע ארבייטער צייטונג", זאמעלט פאר איהר פרעספאנד, שרייבט קארעס־פאנדענצען!**

די רעדאקציאן.

פאַרטייען דער דר. ראָזענהעק האָט שוין אָנגעהערט, דען ער וועקסעלט זיינע פאַרטיי־פאַרבען זעהר אָפט. אָבער ווי ווייט ער האָט אמת געזאָגט און ווי ווייט ער איז אַן׳אַנשטענדינער מענש בעווייזט אַם בעסטען זיין ערקלעה־רונג ביים געריכט. ווייל געג. קעסטען (איינער פון די אויף וועלכע דר. ראָזענהעק האָט געוואָרפען שמוץ) האָט איהם געקלאָגט און אַם 23 ד. מ. איז געווען די פערהאַנדלונג. דר. ראָזענהעק האָט ענדליך געמוזט צוריקציהען די זידלערייען. אָבער די אַלע זאַכען זענען פאַר זיי גאָר נישט און שטיפען זיך נאָך מיט איהרע שמוציגע מיילער צווישען ריינע און עהרליכע אַרבייטער. אָבער די אַרבייטער קענען די מאַכער זעהר און זאָגען זיי דאָס שפּריכוואָרט: גאָט, שיטץ מיך פאַר מיינע פריינד, פאַר מיינע פיינד וועל איך מיך זעלבסט שיטצען. ק.

פאָפּולערע וויסענשאַפט.

יודישקייט און געזונדהייט.

פון

ב. פייגענבוים.

(ענדע).

וויכטיג אין די יודישע היגיענע איז בעזאָנדערס דער פאַקט, וואָס איבער דיזע פאַרשריפטען האָבען געהאַט צו וואַכען אַנגעשטעלטע פון דער געמיינשאַפט. די כהנים האָבען געהאַט צו זאָרגען וועגען די פאַרשריפטען מכח מצורעים.. און נאָך דעם חורבן פון יודישען פאָלק זענען אַ סך כהנים און לוים געוואָרען דאָקטוירים ביי די אומות־העולם, און אַ טהייל פון זיי זאָגאַר לייב־דאָקטוירים ביי מלכים ושרים.

אין תלמוד איז דאָ אַ סך דאָקטאָריי. נאַטירליך, עס איז די דאָקטאָריי פון יענער צייט; די ווייטערע ענטוויקלונג פון מעדיצין און היגיענע האָט אַ סך פון די דאָקטאָריי פון תלמוד שוין לאַנג „איבערוואוגדען״. (צום ביישפיעל „אָדער־לאָזען״.) אָבער דער פאַקט, דאָס דער תלמוד האָט זיך אָבגעגעבען מיט דאָקטאָריי, בעווייזט דאָך יעדענפאַלס, דאָס ביי יודען האָט מען זיך שטאַרק אינטערעסירט מיט געזונדהייטס־לעהרע און געלייגט בעזונדער פיעל וויכטיגקייט. און אַ טהייל פון די געזונדהייטס־לעהרע פון די גמרא איז נאָך היינט פון די נייעסטע היגיענישע וויסענשאַפט אַנערקענט פיר וואהרהייט.

אין די שפּעטערע צייטען, ווען די דיקע במאַרע פון שוואַרצען קאַ־טאָליציזמוס האָט פערפינסטערט די גאַנצע מענשהייט, זענען יודישע גע־לעהרטע געווען די איינציגע, וואָס האָבען דערהאַלטען און ווייטער ענט־וויקעלט די געזונדהייטס־לעהרע און די היינט־אַנערקענטע וויכטיגסטע היגי־ענישע וואהרהייט, וועלכע דריקט אויס דעם פונדאַמענט פון פערהינדערנ־דיגע געזונדהייטס-לעהרע, איז דאָס ערשטע אויסגעדריקט געוואָרען מיט 900 יאָהר צוריק פון דעם יודישען רופא יצחק בן יהודה אין זיין כלל: „די וויכטיגסטע אויפגאַבע פון דעם דאָקטאָר איז — צו פערהיטען מען זאָל ניט קראַנק ווערען״.

דער רמב״ם איז ביי די גאַנצע וועלט אַנערקענט אַלס איינער פון די פאָטערס פון היגיענע, ווי ער האָט עס בעוויעזען אין זיין אַראַבישען ספר הרפואות „די אורזאַכען פון קראַנקהייטען״.

הכלל — עס איז נאַטירליך אמת, ווי היינע זאָגט, אַז רעליגיאָנען זענען ווי לייכט־וואָרימלעך: זיי לייכטען זעהר שעהן — ווען עס איז פינסטער... עס איז געווים וואהר, אַז וואו עס איז ליכטיג, — וואו מען קען לעבען נאָך די היגיענע, וועלכע איז ענטוויקעלט געוואָרען פון הונדערטער יאָהרען ליכ־טיגע פאָרשונג, איז די היגיענע פון דער רעליגיאָן שוין זיכער ניט מעהר קיין בעסערער קוואַל פון געזונדהייט, — דאָך בלייבט עס אַ פאַקט, וואָס קען ניט געלייקענט ווערען, אַז ווי געזאָגט — פון דעם שטאַנד פּונקט פון דעם פינסטערען לעבען פון די אונוויסענדע פאָלקס־מאַסען ביי אַלע אומות, — די מאַסען, וועלכע גייסען פון די וויסענשאַפטליכע היגיענע ניט — האָט דאָס יודישע פאָלק געהאַט אין זיין אַלטע לעהרע און מנהגים אַ׳ן אויס־געצייכענטע היגיענע — אַזעלכע, וואָס די אַנדערע פינסטערע פאָלקס־מאַסען, פון אַנדערע אומות, האָבען ניט געהאַט.

אַם געוואַלדיגסטען האָט זיך דאָס אַרויסגעוויעזען אין דער צייט פון דעם גרויליכען „שוואַרצען טויט״, וועלכער האָט מיט זיין קאָסע אָוועק־

דאָס היטעל אַריבערגעלאָזען איבער די אויערן און דער קאָפּ בעהאַלטען אין קראַגע, לויפט בעריל פון ווערקשטוב האַסטיג אין דער היים. אַ גרויס שטיק האָט ער נאָך צוגעהן: אַניערך פון צוויי ווערסט. ער דרעהט זיך אַריין אין אַגעסעל און נעהמט זיך רעכטס, נעהט אַ שטיקעל גראַד און ווידער לינקס. ער ווייסט, אפנים, די נאַסען ניט געוועהנערהייט. ער לויפט. עס פריהרט איהם די פיס. ער חאַפּט זיך צו פערהיטען די אויערן, הויבט איהם אָן צו פריהרען די הענד. ער קלאַפּט איין פוס אָן דער אַנדערע. ער אַרבייט מיט׳ן גאַנצען גוף און וויל שוין דערזעהן זיין היים. עס פערהאַלט איהם אויפ׳ן וועג דער קוואַרטאַלנער: ער מיינט ס׳איז אַגנב. צוועלף אַ זייגער ביי דער נאַכט! ער רייסט זיך אַרויס און לויפט ווייטער. דעם קוואַרטאַלנעם האָט אויך אפנים וועניג געאַרט צו וויסען ווער דאָס איז. ער איז צופרידען אַז מען טשעפּעט איהם ניט אין אַזאַ פראָסט... ער לויפט אַז ער האָט שוין באַלד ניט קיין אָטהעם. קוים וואָס ער ציהט אַריין לופט. ער שטיקט זיך, ער הוסט. נאָר פאָרוואַרטס. ער איז שוין ביי׳ן טויער. אַ גליק וואָס ער האָט געפונען לויז, תאַטש ער האָט דעם שליסעל ביי זיך. ער פיהלט אַז ער איז ניט בכח מיט זיינע שטייפע פינגער לויז צו שליסען. געשווינד לויפט ער אַריין אין קאַמערל און צינדט אָן דעם לעמפּעל.

אַ קליינעם קאַמערל מיט נאַסע, פערשימעלטע ווענד. ביי׳ן אויווען שטעהט אַ צעבראָכענע קושעטקא מיט אַ האַלבצעריסענעם, האַלב פערלאַטעטען איבערצוג. דערביי אַ קליינער טישעלע איז אָנגעוואָרפען מיט ביכלעך. אויפ׳ן וואַנד איבערן טיש זענען אָנגעהאָנגען איינינע בילדלעך. אין ווינקעל שטעהט אַ לייטענע שיסעל מיט וואַסער. ניך חאַפּט ער אַרונטער דעם מאַנטעל און לויפט צום אויווען. קאַלטליך. ווי עס ווייזט אויס האָט מען דעם אויווען נעהייצט היינט אין דער פריה. יעצט איז ער שוין אָבגעקיהלט. ער רייבט די הענד אָן די ברעקעל אָנגעוואַרעמטע וואַנד און עס ווערט איהם עטוואָס וואַרעמער. אויף די שפּיצען פינגער נעהט ער אַרוים פון צימער און קלאַפּט אָן אין דער טהיר וואו עס וואוינט זיין בעל־הבית׳טע, אַ קריסטען. ער עפענט די טהיר און בעט מען זאָל איהם געבען טהעע און פער־מאַכט די טהיר צוריק. ער נעהט ווידער צום אויווען. געהט אַרום הין און הער איבער׳ן צימער. אויף אַ ווייל פאַרגעסט ער אָן אַלע צרות און פיהלט נאָר איין צרה פון קעלט. די בעל־הבית׳טע דערלאַנגט איהם אין אַ ווייל אַרום טהעע און ניט איהם אַנצוהערען וועגען דירה־געלד. ער פאַרשפּרעכט איהר די טעג צוגעבען אין זי געהט אוועק בורטשענעדיג. ער זעצט זיך טרינקען. ער ווארפט איין גלאָז נאָך די אַנדערע און דערוואַרעמט די הענד אָן די קענדעל. ער בייסט צו אַ פּאָר שטיק־לעך ברויט מיט פּוטער, און פערטרינקט ווידער מיט טהעע. עס ווערט איהם שוין וואַרעמער אין די גליעדער. דאַן הייבט ער זיך אויף און געהט נעמען אַביכעל צום לעזען. ער לייענט און פערטיעפט זיך, נאָר יעדער מינוט רייסען איהם איבער אַלערליי מאָדנע געדאַנקען און מוז אויף הערען. ער שטרענגט זיך אָן צופערגעסען/ שפּאַרט אונטער די הענד אונטער׳ן קאָפּ און לייענט ווידער. עס נעהט איהם דורך אַ קעלט אין די ביינער און ער טרייסעלט זיך אָב... ער קעמפּפט מיט זיך אַליין. ער רייסט זיך צום לעזען ווייטער... ווייטער, צו די בעסערע... ער וועט ענדיגען דאַן נעהמט ער גלייך אַ נייע. נאָר די קעלט איז איהם גובר... ער הויבט זיך שנעל אויף פון שטוהל און פאַנגט אָן צושפּאַצירען איבער׳ן שטוב. די געדאַנקען לאָזען איהם ניט צו רוה. ער וואַרפט זיך אַרום און וויל פאַרענטפערען איינינע קשיות, נאָר זיי ווערען אַלץ איבערגעריסען. ענדליך בעשליסט ער צו געהן שלאָ־פען. ער ווייסט וואָס ער האָט מאָרגען צו טאָהן. מאָרגען טאָר ער ניט פאַרשפּע־טיגען. אַז ניט... ער שרעקט זיך אַליין פאַר׳ן געדאַנק... פאַרלירט ער די שטעלע. און יעצט איז אַזאַ קריזיס... מענשען געהען אַרום אָהן אַרבייט... שרעקליך! ער דאַרף נאָך צאָהלען די בעל־הבית׳טע פאַר קוואַרטיר, זי האָט שוין עטליכע מאָל געבעטען... אין די קוואַרטיר מוז איך האָבען, איך מוז... היינט די חובות וואָס ער איז אַלעמען שולדיג! פאַר׳ן דאָקטאָר... מעדעצין... וואו וועט ער דאָס נעמען? שלאָפען, שלאָפען, בעשליסט ער. שלאָפען מוז מען געהן. מאָרגען אויף שטעהן פריה. אַז ניט... די חובות... מעדעצין.. היינט איז זיין וגעלט...

אַזוי געהט ער די גאַנצע צייט אַרום פערטראַכטערהייט און מורמעלט אונטער זיך. האַסטיג ציהט ער זיך אַלץ אַראָב. בעט זיך אויס ביי׳ן אויווען, רוקט צו די קושעטקא צום וואַרעמען אָרט, לעגט אַרויף אויפ׳ן דעקע זיין אַלטען מאַנ־טעל, לעשט אויס דאָס לעמפּעל און געהט שלאָפען.

II.

ליגענדיג אויפ׳ן בעט פאַרטראָגען איהם זיינע געדאַנקען צו די קינדערשע

אויפ׳ן בית עולם.

אין אַ שוואַרצען פינסטער מאַנטעל
ציהט זיך אָן די נאַכט
און איך געה אויפ׳ן בית עולם
עלענד שטיל פערטראַכט.
ד׳טראַכט פון פיעלע פרייהייטס-קעמפפער
וועלכע ליעגען טויט,
ד׳צייל די קברים, וועלכע זענען
ווייט אַרום פערשפרייט.
ד׳צייל און צייל און ווער פערטומעלט
ד׳צייל זיי נאָך אַמאָל:
אָך אומזיסט — די קברים זענען
אָהן אַ שיעור, אָהן אַ צאָהל.
שטיל פערצווייפעלט האלז איך, קוש איך
יעדען קאַלטען שטיין,
איינזאַם, עלענד, געה איך בלאָנזשע
און איך וויין און וויין.
דאָך עס ווערט מיר לייכטער, גרינגער
ווען איך זעה אַרום,
ווי פון יעדען קבר בערגעל,
בליהט אַרויס אַ בלום.

ב. ראָזענבלום. („די צוקונפט")

פון פראווינץ.

קאלעמעא דעם 25-טען ד. מ.

„ראו מה בין בני לבן חמי".

די וועלט זאָגט אַ ווערטיל: וואו אַ ויהי איז אַ צרה. אַזאַ ויהי זענען ביי אונז די יודישע פערזאָרגער — די ציוניסטען. איך וויל אייך דייטליכער ערקלעהרען וואָס איך מיין דערמיט. ביי אונז אין קאלאָמעא האָבען זיך די ציוניסטען בכלל און זייער פיהרער דר. ראָזענהעק בפרט ליעב איבעראל צורוקען. וואו עס איז גור עטוואָס אַ חתונה זענען זיי מחותנים, אפילו אומגעבעטען; טהוט יעמאַנדען וועה דער קאָפּ — ווילען זיי זיין דאָקטוירים און היילען, מען זיין גור מיט באַבסקי רפואות. ניט קוקענדיג אויף דעם וואָס יעדער ווייסט שוין ווי ווייט זייערע רפואות זענען שלעכט פאַר'ן גאַנצען יודישען פאָלק בכלל און פאַר'ן פראָלעטאַריאַט בפרט; חאָטש יעדער איז אַ מבין אויף זייער שדכנות אין יעדער קען זיי שוין פאַר פאָלקספערעטהער, אַז זייער אַנפיהרער האָט זאָגאַר מעלים געוועזען געלדער פאַר די שטרייקענדע טלית-וועבער — פריבען זיי דאָך איבעראל די סאָציאַליסטען צו פערליימדען, צוסטעמפלען זיי אַלס גנבים, רויבערבאַנד און פאַלש-שווערער. אַזוי האָט אונזער הייסער ציוניסטישער אַניטאַטאָר ר' טויבים געראַטען די היגע סוחרים, זיי זאָלען אָבציהען זייערע אַנגעשטעלטע פאַר זאָנטאַגס-רוה. און אַזוי האָט דער דר. שלמה ראָזענהעק דעם 23-טען ד. מ. צונויפגערופען די יודישע סוחרים און האָט אַגיטירט, די געוועלבער זאָלען דעם 28-טען, אין טאָג פון דער דעמאָנסטראַציאָן און געגעראַל-סטרייק ניט זיין געשפּערט; אַז זיי זאָלען מיט אַלע מעגליכע מיטלען אָבהאַלטען זייערע אַנגעשטעלטע פון אַנטהייל נעמען אין דער דעמאָנסטראַציאָן. און דערביי האָט ער געוואָרפען שמוציגע בלבולים אויף די פיהרער פון דער היגער אַרבייטער בעוועגונג, ניט בעמיהענדיג זיך מיט איין וואָרט די בלבולים צובעווייזען, אָט ווי געוועהנליך ציוניסטען. און דער ציוניסט איז נאָך אַ ספעציעלער תכשיט: סאָקאָליסט — ציוניסט — סעפּאַראַטיסט און דער טייוועל ווייסט וועלכע

גיט אונז דאס גלייכע דירעקטע, געהיימע, און אלגעמיינע וואהלרעכט!

פעליעטאָן.

פערלארען!

(אַ בילד פון לעבען).

(ענדע).

אַגאַנצען טאָג איז בער׳ל געזעסען ווי אַ צוגעשמידעטער צום מאַשין און געארבייט. אַז אַלע זענען אוועקגעגאַנגען עסען מיטאָג, האָט ער אויך אַריין געחאַפּט אין ווערקשטוב אַ הערינג מיט ברויט, גיך אָבגעגעסען און זיך ווידער גענומען צו דער אַרבייט. דער קאָפּ האָט איהם די גאַנצע צייט געטומעלט מיט פערשידענע געדאַנקען, געדאַנקען, וואָס ער האָט זיי ניט געקענט צוזאַמען חאַפּען אין צונויפשטעלען. האַלבע, אָבגעריסענע רעיונות פליהען דורך דורכ׳ן קאָפּ און פערמישען זיך מיט אַנדערע. עס דרעהט און עס מישט זיך אין דער רענד אַלץ וואָס עס פליהט נאָר אַריין. די אויגען בלישטשען פון צאָרן און האַס. דאָס אַלעס דריקט איהם אויפ׳ן האַרצען ווי אַ שווערער שטיין. עס איז פול מיט ווייטאַג אין כעס. עס רייסט זיך און פלאַצט פאַרנאַנדער אויף שטיקער פון שמערצען און קלעמעניש. עס פאָדערט... עס מאָהנט... עס רייסט זיך עפּעס... וואוהין?... און עס איז שווער זיך צו געבען אַ רעכענונג.

אַנדערע האָבען אויף איהם נאָכהער געקוקט מיט רחמנות און איהם געוואָלט טרייסטען, לייכטער מאַכען אויפ׳ן האַרצען, נאָר אַלעמען האָט ער קאַלט בעגעגענט. קיינער האָט איהם היינט ניט געקענט צוטרעפען. וואָס פאַר אַ ווערטער איינער זאָל מיט איהם ניט ריידען, פלעגט ער ענטפערן גאַנץ קאַלט, שאַרף אין כמעט שטענדיג די זעלבינע זאַך:

— אָבער וויזט דאָך שוין מיר מעהר ניט אייערע רחמנות פּנימער! ווייט מענשען. איהר זייט קיינער ניט פערזיכערט מיט׳ן מאָרגענדיגען טאָג. נאָר עס שאַדט נישט! דער הונגער איז אַ גוטער רבי, ער וועט אייך אויסלערנען...

היינט האָט עס אויף בער׳לען געווירקט מעהרער ווי אַלע איבעריגע טעג. שוין ניט איין מאָל האָבען זיך אָבגעשפּיעלט אַזעלכע דראַמעס ביי איהם אין ווערקשטוב, ניט אַזוי מיט איהם אַליין, ווי אויך מיט אַלע איבריגע. שוין ניט איין מאָהל האָט ער דערפיהלט דעם היסוף פון זיך מיט דעם בעל הבית און וואָס ער איז פעהיג יעדען מאָמענט צו טאָהן, ער האָט געוואוסט. נאָר היינט האָט עס איהם עפּעס זיינע ווערטער צו אָפען געשטאָכען ווי מיט שאַרפע מעסערליך לאַנגזאַם, לאַנגזאַם אין די אויגען, אין קאָפּ, אין האַרצען, איבעראַל וואו עס געפינט זיך נאָר לעבען. היינט האָט איהם די געשיכטע מעהר פאַרשטיינערט און איז דעריבער אַזוי געזעסען ביז שפּעט אין דערנאָכט ביי דער אַרבייט אין מיט קיינעם ניט גערעדט. באַלד האָט שוין די אוהר געשלאָגען עלף און די ווערקשטוב איז פאַרשלאָסען געוואָרען.

דער ווינד האָט שוין אויפגעהערט צו שטורמען און דער בלויער הימעל איז ריין געוואָרען פון די פינסטערע וואָלקען. העלל זילבערנע שטראַהלען גיסט אַראָב די בלייכע לבנה אויף דעם ווייס זילבערנעם שנעע. מיליאָנען שטערענדלעך בלישטשען און טאַנצען אַרום אויפ׳ן הימעל... עס ציהען זיך שטערענס פלינק אַריבער פון איין אָרט אויפ׳ן צווייטען. די לבנה איז איינגעוויקעלט אין אַטיעף-בלויען וואָלקען-שלייער און קוקט זיך מיט אַ טרויעריגען אָבער ליעבליכען, שמייכעל פון צווישען די וואָלקען. לאַנגזאַם שווימט זי זיך איבער די עפיר און איהר מאַט בלאַסער פּנים ווערט צייטענווייז פאַרציינגען מיט אַ שוואַרצען וואָלקען-פלעק. די גאַסען זענען אָנגעשאַטען פול מיט שנעע. איינינע ערטער זענען אָנגעשאַטען גרויסע הויפענס און אויסגעגלעטע דורכ׳ן ווינד. אַנדערש וואו זעהען זיך אַרויס די שטיינער. גאַנץ אָפט דערהערט זיך דאָס קראַכען פון אַ ווראָנע, אָבער זי ווערט באַלד איבערגעריסען דורך דאָס פּיפּצען אין זינגען פון אַגאַנצע סטאַ פּיגעלעך וואָס פליהען צו אַ חתונה... עס פריהרט און עס רעטהעט דער פראָסט אין די באַקען. עס סקריפּעט און קלינגט די טריט אויפ׳ן שניי. אַלע קראָמען אין פענסטער זענען פערמאַכט. עס שלאָפט די גאַס, עס שלאָפט די שטאָט און אַלעס איז שטיל און רוהיג...

אָבער איז גרויס און פעסט, אָבער ער שטייט ניט ביי קיין וואסער, ער האָט ניט קיין טיעפען וואָרצעל; אמת, אפילו די שטאַרקסטע ווינטען פון דער וועלט קענען איהם ניט בייגען, אָבער קוים קומט איין „דרום-ווינט“ (א הוריקאַן), ברעכט ער איהם: ער רייסט איהם אויס מיט'ן וואָרצעל און א סוף פון איהם!..

* * *

מען קען האָבען דעריבער פערשיעדענע מיינונגען, אויב עס איז טאַקי בעסער אחיה'ס קללה: צו זיין (אין קערפערליכער ווי אין גייסטיגער בעציהונג) א לעבען לאנג א ווישקע, וואָס ווערט געבויגען און געוואָרפען און געטרע־שטשעט פון דעם מינדעסטען ווינטעל, — אבי אמאָל, ביי א זעלטענעם פער־ניכטענדען שטורם, אויך צו קענען אראב־בייגען זיך און דערנאָך בלייבען, — בלייבען, ווייטער אום אייביג געטרעשטשעט צו ווערן!.. אדער איז טאַקי בעסער בלעם'ס ברכה: כדאי א גאנצען לעבען לאנג צו זיין פעסט, ווי א צעדער, ניט לאָזענדיג זיך בייגען — אפילו מיט די סכנה, אמאָל, ביי א זעלטענעם שטורם, צו קענען ווע־ען געבראָכען...

אָבער קיינער וועט ניט אָבשטרייטען, אז גאר גוט איז, צו האָבען ביידע: די פעסטקייט פון א צעדער און די צעהיגקייט פון א ווישקע.

נו, דער מענש קען דאָס האָבען אין געזונדהייט, ווען די פעלקער וועלען קענען מיט בעוואוסטזיין איינריכטען זייער לעבען געגוי נאָך די פאָר־שריפטען פון די וויסענשאַפטליכע סאָציאלע היגיענע.

דעמאָלט וועט יעדער מענש קענען זיין צעה ווי א יוד און געזונד ווי א גוי'..

דער סך־הכל דערפון איז: אפילו ווען מען זאָל האלטען ווי ר' שמואל בר נחמני, אז דאָס וואָס יודען קענען אין געזונדהייט עטוואס שווערער געבראכען ווערען פון אנדע־ע אומות איז א מעלה, כאָטש זיי זענען דערפאר אייביג ווייכער און לייכטער געבויגען צו ווערען — אפילו אין דעם פאל, מוז מען אָבער צוגעבען, אז דיזע מעלה ניט יורישקייט די יודען נאר אין פער־גלייך צו די פינסטערע מאסען פון אנדערע אומות. אין דער פינסטער לייכט די רעליגיאָן, ווי די נאכט־ווערימלעך.

אָבער דאָס הייסט ניט געזאָגט, אז צוליעב די לייכטענדע ווערימלעך דארף מען בלייבען זיטצען אין דער פינסטער. איידער גאר ניט, איז דעם שוחט'ס בדיקה אויך א מעלה. אָבער געוויס פערשטייט די וויסענשאפט מיליאָנען מאָל מעהר היגיענע, ווי דער שוחט און אן אמת וויסענשאפטליכע פ־יוואטע און סאָציאלע היגיענע איז דאָס ליכט פון די טאגס זונן, וואס ביי איהר שיין הערען אויף די רעליגיאָנס ווערימלעך צו לייכטען...

די רעוואלוציאָז אין רוסלאנד.

איצט איז שוין קלאָר, אז די גאנצע קאָמעדיע מיט דער קאָנסטי־טוציאָן פון 30־טען אָקטאָבער מיט דער „פרייהייט“, וועלכע האָט געדויערט ארום און אין גאנצען א פּאָר וואָכען איז געווען קאַלט אויסגערעכענט כדי א־יינצונאַרען די רעוואָלוציאָנע־ען פון אלע פּא־טייען, צו ענטדעקען זיי, כדי נאָכהער לייכט זיי אַרעסטירען. און מען מוז ליידער געשטעהן, אז דאָס איז דער רוסישער רעגירונג טהיילוויז געלונגען. דאָרט וואו די סאָציאל־דעמאָקראטען האָבען זיך גענומען צו פּאַסען צו דער קאָנסטיטוציאָן און אַרויסגעט־אָטען אָפען אויף פערזאמלונגען. האָט מען זיי איצט מאַסענווייז אַרעסטירט. אם מעהרסטען זענען אזעלכע אַרעסטען פאָרגעקומען אין פּעטער־בורג און ווארשא, אין די וויכטיגסטע צענטרען פון דער אינדוסטריע אין רוסלאנד. דאָרט האָט טאַקע איצט די בעוועגונג פיעל פערלאָרען אויף דעם רעוואָלוציאָנע־ען פייער. דערפאַר אין מאָסקווא האָט די רעוואלוציאָן, דער קאַמפף אייפ'ין גאס אָנגענומען די שטאַרקסטע פאָרם: דאָרט פיה־ט זיך איצט א וואהרע מלחמה צווישען די גוט בעוואפענטע רעוואָלוציאָנערען און דעם ליידער נאָך טרייען מיליטער. מיר קענען זיך איצט פאָרשטעלען ווי די רעוואָלוציאָן וועט אויסזעהען אין דער נעכסטער צוקונפט.

* * *

די רעוואלוציאָן אין מאָסקווא.

ביז־הער האָבען מיר נאָך נישט קיין פריוואַטע ידיעות וואָס עס טהוט זיך איצט אין מאָסקווא. די איינציגע קוועלע איז די האַלב־אָפיציעלע אין

צרות. בעקומט אַנ'אנדערע און ווידער דאָס זעלבינע. ער דערפיהלט און נעהמט ווייטער...

די גאנצע קינדערשע פרעהליכקייט, נאאיוויטעט און רוהיגקייט איז פאָר־פלוינען און ער ווערט אגאנץ אנדער מענש. א בחור מיטעל געוואקסען מיט א ערנ־סטע מינע. גראָבע הענד פול מיט מאָזאָליעס. אגאנצער וואָלקען האָר בעדעקט זיין קאָפּ און געהען ווי כוואָליעס ביז צום האלז. דאָס געזיכט איז בלייך און דאַר. די שוואַרצע אויגען ברענען. דאָס האַרץ איז שוין אַנ'אנדערע. מוטה אין האָפנונג ברענט אין איהם. ער דענקט, ער טראַכט שוין אנדערס. א גרויסע ענדערונג איז איבער איהם אַריבער. צוויי יאָהר זענען שוין אוועק. מען שרייבט איהם ער זאָל קומען, נאָר זעלטען ווען ער ענטפערט. ער האָט שטענדיג קיין צייט ניט. אין דער היים וויים מען שוין ניט וואָס איבער צו טראכטען, מען קלאָגט טאָג און נאַכט. ער טרייסט זיי און פערשפרעכט זיי... ער אַרבייט און האָרעוועט. לויפט ארום אין די פרייע צייט ביי אַלע בעקאַנטע. זיצט אין שטוב און לערנט ביכער. ער ווערט צייטענווייז קראַנק. ער הוסט... בעקאַנטע ראָטהען איהם ער זאָל אַזוי פיל ניט אַרבייטען. ער זאָל אין גאַנצען אויף הערען, נאָר ער פאָלגט ניט. ער ווערט אַלץ בלאַסער... ער טוהט זיך זיין אַרבייט און קוקט אויף קיין זאך ניט.

ער ניט א שווערען קרעכץ און קעהרט זיך איבער אויף דער אַנדער זייט. מיט די פיס מאַכט ער צורעכט די דעקע און פערגראָבט די קאָפּ אונטער די דעקע. עס מאַלען זיך איהם נאָך גלץ בילדער פאַר זיינע אויגען. די נאַטור קרעפ־טען זענען איהם גוכר; ער ווערט ענדליך קראַנק. דאָקטורים ראָטהען איהם צו פאָהרען אין פרישע לופט אויפ'ן לאַנד. „ער האָט סוכאָטע, זאָגען זיי... ער מוז דאָס זעהן וואָס גיכער צו פערהאַפען אז ניט איז ער פאַרטיג“.. די היים איז אין א קליין שטעטעל; אויך אַגאַנצע דאַטשע. ער פאָהרט אין דער היים. די מאַמע דערזעהט איהם, דעם קראַנקען, איין איינציגען, שוין לאַנג ניט געזעהענעם קינד. זי פאַלט אויף איהם אין חלשות... מען מינטערט איהר אָב — זי חלש'ט אין וויינט אָהן אַנ'אויפהער. דער טאַטע וויינט אויך. מען פרעגט איהם ווי אַזוי דאָס איז געקומען. פאַר וואָס איז ער שוין לאַנג, א צייט פריהער, ניט געקומען. מען האָט זיך דאָך ביי איהם געבעטען... ער דערציילט ניט ווילענדיג אַלסדינג... ער דער־

ציילט און צוהיצט זיך. די אויגען שפריצען פינקען. דאָס געזיכט ברענט ווי א פייער. ער רעדט און דערציילט... די מאַמע בעט איהם זיך בערוהיגען, דאָס קען שאַטען צו זיין געזונד... נאָר ער רעדט. דער טאַטע זיצט אָנגעשפּאַרט אָן טיש און קוקט מיט טרערען אין די אויגען אויפ'ן האַלב געשט־רבע־עם־זוהן. ער וויינט אין זיך אויף זיין איינציג קינד... „ווי אַליין, זאָגט זיי, זענען שולדיג אין דעם, ווי האָבען איהם ניט געראַרפט לאָזען פאָהרען אין אַגרויסע שטאָט. ווי דאָס האַרץ האָט זיי געזאָגט... ער רעדט ווייטער און דערציילט פון זיין לעבען... ענדליך פערהוסט ער זיך און שפּייט אוים א שטיק בלוט. טויטע ווערען זיי אַלע און מען וויינט ווייטער... געבראַכט א דאָקטאָר. ער קוקט און בעהאַרכט איהם. קלאַפּט איהם ארום און הייסט מיט איהם גלייך פאָהרען אויף א דאַטשע, און פערשרייבט מעדע־צין. עס פאַרגעהען וואָכען. ער שפּאַציערט, נעהמט ארום און ווערט קרעפטיגער. געסט האָט ער אויפ'ן דאַטשע גענוג, נאָר ער רעדט זעהר וועניג. צייטענווייז פאַר־פיהרט ער א געשפּרעך אין הערט באַלד אויף. זיי פאַרשטעהען איהם ניט. די עלטערן קומען אָפט צו בעזוך אין פאָהרען אָב. ער געהט שפּאַציערען. שטיל. דער וואַלד איז איינגעהילט אין א גרינער פליס דעקע. גרעזאלעך אין בלימלעך זענען בעוואַקסען איבעראַל. די זון וואַרפט איהרע ברענענדע שטראַהלען אויפ'ן וואַלד. א קליין וואַרעמער ווינטעלע ווייהט עס אַלע ווילע דורכ'ן וועלדעל. די ביימער בייגען זיך יעדעס מאָל איין איינער צום אַנדערן, אין גראָבען רוישט עס דאָס וואַסער וואָס פליסט ארוים פונ'ם וועלדעל. עס פינקלט; די טראָפּענס פונ'ם קוואַלכעל וואָס ציהען זיך לאַנגזאם פון די אָדערלעך אַראָב באַרג... זיי פליסען אויך אַריין אינ'ם גראָבען. טרעפען זיך צוזאַמען אין שושקען צווישען זיך. דער־ציילען זיך געהיימניסען וואָס עס טוהט זיך אונטער דר'ערד. פערפליסען אַלץ ווייטער און ווייטער מיט די סודות ביז ווי גיסען זיך אַריין אינ'ם טייך אין פון דאָרטען אין די ים'ן... די פייגעלעך שיטען זייערע טרעלען איבערן גאַנצען וואַלד. די כאָר האָט אָנגעפאַנגען שפּילען א הימן צו די ליכטיגע און וואַרימע שטראַהלען. זיי דאַנקען די פרייהייט און וואַרימקייט וואָס האָט זיי ערוואַכט און אויף גע־מונטערט צו א נייעם, פרישען זומער־לעבען... פון ווייטענס הערט זיך דאָס טרויע־ריגע, וויינענדע ליעדעלע פון פּאַסטוך וואָס האָט זיך צושפּיעלט אויפ'ן פייפעל. פערשיעדענע נגונים מישען זיך צוזאַמען אין איין הערליכען כאָר און עס קלינגט דער

נעשניטען און אוועקנעליינט מיליאָנען מענשען פֿון אַלע אומות, און יודען האָט ער ניט נעשאָט! דעריבער האָט מען דאָך דאָס חושד נעווען די יודען, אַז זיי האָבען נעבראַכט דעם שוואַרצען טויט, זיי האָבען אַריינגעטאָהן סם אין די ברינעמער און זיי וויסען זיך ווי דערפֿון אייסצוהיטען! זיי האָט אויך דער „שוואַרצער טויט" נעבראַכט טויט און פֿערדערבען: זיי האָבען דורך דעם דערמאָנטען פֿינסטערען השד נעהאַט אויסצושטעהן מאַסען־הרינות פֿון די גוים אָבער דירעקט האָט זיך די שוידערהאַפֿטע מגפה צו די יורען ניט נעקלעפּט!

דאָס זעלבע איז דער פֿאַל מיט מאַנכע אַנדערע אַנשטעקענדע קראַנקהייטען: אַ טייל האָבען צו יודען וויינינער שליטה ווי צו אַנדערע, אַ טייל נאָר ניט.

נעווים האָבען אַלע קראַנקהייטע און מגפות נאָך פֿיעל וויינינער שליטה צו די ציוויליזירטע מענשען, וואָס לעבען נאָר פֿערינפֿטינ, נאָך די וויסענשאַפֿטליכע היגיענע, אפילו ווען זיי האָבען נאָר קיין רעליגיאָן ניט. אבער, ווי געזאָגט, אין פֿערגלייך מיט די פֿינסטערע מאַסען פֿון אַנדערע אומות האָבען די יודישע מאַסען אַ גרויסען היגיענישען פֿאָרטהייל אין זייער רעליגיאָן.

און דאָך איז פֿאָרט אַ פֿאַקט, אַז געזונד איז מען „ווי אַ גוי", אַז דער יוד איז אַ שוואַכינקער „נעשניצטער מזרח".

טאָ ווי ערקלעהרט זיך דאָס?

* * *

מיר איז די זאַך נאָר פּשוט, עס איז נעמליך ביידע אמת: אי דער יוד איז נעזינטער ווי אַנדערע, אי ער איז שוואַכער ווי אַנדערע.

דען עס זענען דאָ צוויי מינים נעזונדהייט, און די נעזונדהייט פֿון יודען איז אַ׳ן אַנדערע און די נעזונדהייט פֿון גוים איז אַ׳ן אַנדערע. אויס־נעצייכענט איז דאָס אויסנעדריקט אין דעם מאמר פֿון ר׳ שמואל בר נחמני, וועלכען מיר ברענגען ווייטער אין דער יודישער איבערזעצונג. לאָמיר נאָר פֿריהער ערקלעהרען, וואָס איך מיין מיט די צוויי מינים נעזונדהייט:

עס איז פֿאַראַנען נעזונדהייט, וואָס מען רופֿט „אימוניטעט", „עלאַסטיציטעט", „צעהינקייט",— ווידערשטאַנדס קראַפֿט; דאָס הייסט די איינענשאַפֿט איבערצוהאַלטען קראַנקהייטען, אָדער זיי גאָר ניט צו קריגען. צו די דאָזינע איינענשאַפֿט מוז מען גאָר ניט זיין קרעפֿטינ. מען קען זיין דער „צונ־אָכענער שאַרבען, וואָס לעבט איבער אַ גאַנצען טאָפּ"... אַזוי זענען די קערפּערס, וואָס קענען לייכט ווערען נעבוינען אָבער שווער ווערען נעבראָכען.

דאָס איז די „נעזונדהייט" וואָס מען קרינט בלויז אָבהיטענדינ מעהר אָדער וויינינער דעם קערפּער פֿון קראַנקהייטס־שטאָפֿען און פֿון פֿעהינקייט אָנצונעהמען קראַנקהייטען.

דאָס איז די נעזונדהייט פֿון די יודען,— אַלץ אין פֿערגלייך מיט די פֿינסטערע מאַסען פֿון אַנדערע פֿעלקער.

עס איז אָבער דאָ אַ נעזונדהייט, וואָס בעשטייט אין קרעפֿטינקייט — אַ נעזונדהייט, וועלכע לאָזט זיך שווער בייגען אָבער דערפֿאַר מעג זי קענען גיכער ווערען נעבראָכען.

דאָס איז די נעזונדהייט וואָס קומט פֿון ווייניג זאָרגען און טראַכטען און פֿיעל קערפּערליכע איבונג; פֿון עסען קרעפֿטינע שפּייז — שעדליכע צו ניט — און אַ סך; פֿון טרינקען קרעפֿטינענדע נעטראַנקען,— אפילו ווען זיי זענען פֿילייכט שעדליך אויף אַ׳ן אַנדער אַרט.

אַזוי איז נעזונד אַ גוי!

ר׳ שמואל בר נחמני מיינט מסתמא נישט קערפּערליכע נעזונדהייט אבער וואָס ער זאָגט, פּאַסט זיך אויסנעצייכענט דאָ אהער.

עס שטייט נעמליך, אַז ווען בלעם האָט געבענשט די יודען, האָט ער נעזאָגט, אַז זיי זאָלען זיין „פֿעסט, ווי צעדער־ביימער". אויף אַן אַנדער אָרט ווידער שטייט, אַז דער נביא אחיה השלוני האָט נביאות נעזאָגט אַ קללה אויף מלכות ישראל, דאָס נאָט וועט זיי שלאָגען צו זיין „ווי די ווימשקע וואָס שאָקעלט זיך אין וואַסער".

זאָגט ר׳ שמואל בר נחמני, אַז אחיה׳ס קללה איז בעסער, ווי בלעם׳ס ברכה. אַ ווימשקע, זאָגט ער, וואַקסט אין וואַסער, און זי קריעגט אימער נייע וואָרצלען, און זי האָט אַ סך וואָרצעלן, און אפילו אַלע ווינטען פֿון דער וועלט זאָלען קומען, קענען זיי נאָר די ווימשקע שליידערן, בייגען, אָבער ניט ברעכען — דער ווינד נעהט אוועק, שטייט די ווימשקע ווידער אויפ׳ן אָרט, אַזוי ווי עס וואָלט גאָר ניט נעשעהען. דער מעכטינער צעדער

יאָהרען און עס מאָלען זיך פֿאַר זיינע אויגען די בילדער פֿון דער יוגענד. אַ לעבעני־דינער, פֿרעהליכער יונגעל. די מאַמע האַלט איהם טייער ווי די אוינען אין קאָפּ. אין די נרעסטע פֿרעסט קומט זי אין חדר זעהן וואָס „בערעלע" מאַכט, ווי ער לערנט. זאָגט אָן דעם רבי׳ן מען זאָל איהם אַביסעל מעהר אויף פּאַסען, ניט שלאָגען ווי אַלע קינדער. אָט ברענגט איהם די מאַמע ביינעל מיט אַפּאָר אָבגע־קאָכטע אייער. אָט ברענגט זי איהם קאָנפֿעקטען. ער נעהט אין דער היים אוועק פֿריהער ווי אַלע קינדער, און שפּיעלט זיך אין דער היים אויפ׳ן לושאַנקע. אָט נעהט צו דער טאַטע און מאַכט מיט איהם גלייך ווערטלעך, רייצט זיך שפּיעלט, זיך מיט איהם. דער טאַטע איז עפּעס ערענסט. ער האָט בעסער ליב די מאַמען. זי היט איהם, זי דעקט איהם איין אין דער ווארעם. זי טהוט איהם אָן. אומעטום— זי. ער וואַקסט. ער איז שוין בעל מצוה. ער איז שוין ניט דער זעלבינער קינד וואָס מען האָט נערעכענט. ער איז פֿאַרטראַכט און פֿערקלעהרט. שטאַרק אין נעזונד איז ער אויך. פֿאַר אַבעל־מלאָכה וויל מען איהם ניט אוועקנעבען. „אַנו פּראָסט", זאָגען זיי שטענדינ צווישען זיך. „מ׳דאַרף עפּעס אויסטראַכטען אַנ׳אַנדער זאַך". די יאָהרען לויפֿען איינע נאָך די אַנדערע. אַפּאַר יאָהר נעהט ער ארום ליידינ. ער איז שוין פֿינפֿצעהן יאָהר. די מאַמע מיט׳ן טאַטען זאָרגען. מ׳קלעהרט און מען האַלט זיך עצות, וואָס מען זאָל טאָהן. די נעשעפֿטען דרייען זיך אין דער לופֿטען. דער טאַטע ווערט אָרעמער. מ׳מאַכט גרויסע בוידען. עס אַ קאָנקורענץ... די בודעל נעהט כיסלעכווייז אונטער. דער טאַטע נעהט אום פֿעראומערט, פֿער־טראַכט, פֿער׳דאַנה׳ט. בייסט אונטער די באָרד. שטעהט גאַנצע טעג אין קראָם איינגעשמירט אין מעהל. קיין לייזונג איז ניטאָ. עס נעהען חדשים... דער טאַטע רעכענט איהם צומאַכען פֿאַר אַ קרעמער. ער זעהט אָבער באַלד איין אַז ס׳לוינט ניט. די קרעמערלעך פֿאַלען ווי די פֿליענען... „אַבעל־מלאכה, זאָגט דער טאַטע. האָט דאָך שטענדינ זיין ברויט. האָט ער ניט דאָ, איז דאָרטען. מ׳דאַרף איהם אָבנעבען צו אַבעל מלאָכה". מ׳קלעהרט נאָר פֿאַר וועלכע. אויסנעקלעהרט: אַ צונאַטמאַכער. מיט שמחה לויפֿט ער אין ווערקשטוב. אָבנעמאַכט אויף צוויי יאָהר, אויף איינענע קעסט. דעם ערשטען מאָל אין זיין לעבען דערזעהט ער ווי מענשען דצען זיך רוהינ און אַרבייטען. ער אַרבייט שוין אויך. „באַלד וועט ער שוין אַליין פֿערדינען זיינע הוצאות. שוין ניט מעהר דאַרפֿען אָנקומען צום טאַטען. דער טאַטע אַליין איז אויך איצטער שוואַכער. ער וועט נאָך זעהן צו שטיצען דעם טאַטער מיט וויפֿיל ער וועט נאָר קענען". ער לעבט און פֿרעהט זיך מיט דעם נעדאַנק. פֿריה שטעהט ער אויף און לויפֿט צו דער אַרבייט. פֿאַר׳ן אוועק נעהן שטעהט שוין אויפ׳ן טיש פֿאַרטינ וואָס צו טרינקען און עסען. מיטאָג לויפֿט ער ווידער אין דער היים. עס לויפֿען אוועק די צוויי יאָהר אין דעם זעלבינען איינזאָ־מען לעבען. ער איז שוין אַנ׳אויסנעלערנטער בעל־מלאכה. ער נעהמט 3 רובעל אַ וואָך. ביסלעך ניט ער אוועק דעם טאַטען. העלפֿט איהם אַמאָל דורך אין אַפּאָר קאַרבען. די איבערינע נעהמט ער פֿאַר זיך אויף קליידער, טאַשען־נעלד. דער טאַטע, די מאַמע און ער אַליין אַלע פֿרעהען זיך. צייטען שווינדען און בייטען זיך. עס פֿאָהרט אריין אין שטעדטעל אַגרויסער מייסטער, אַ דייטש, און עפֿענט אַשוך־בוד מיט אַגאַנצע פֿאַבריקעל. ער פֿאַרקויפֿט ביליגער סחורה. די גאַנצע שטאָט לויפֿט אין בוד קויפֿען פֿאַרטינע. זעלבסטשטענדינע שוסטער ווערען ווענינער. זיין בעל־הבית לוינט ניט צו אַרבייטען און ניט אויף די ווערקשטוב. איינינע מאָנאַט נעהט ער ליידינ אַרום. ער פֿרענט אַרבייט ביי דעם דייטשען — דער האָט ניט נויטינ. ער טראַכט צופֿאָהרען אין אַגרויסע שטאָט. דער טאַטע, איבערהויפּט די מאַמע וויל ניט. האָט קיין חשק ניט זיך צושיידען מיט איהר איין איינציגען זוהן. „ווייסט נאָט, זאָגט זי, וואָס עס קען נאָך ביי היינטיגע צייטען טרעפֿען". זי וויל ניט, נאָר ענדליך שטימט זי אויך איין. ער איז שוין אין אַ שטאָט און נעהט אַרום זיכענדינ אַרבייט. דער האָט ניט נייטינ, דער הייסט קומע מאָרנען. גאַנצע טעג וואַנדערט ער אַרום איבער אַלע ווערקשטיבער, אין ניטאָ! ענדליך קריגט ער, און שטעלט זיך אַרבייטען. עס נעהן פֿאַראיבער איינינע טעג. ער שרייבט דערווייל טרויעריגע בריעף אין דער היים. גאַנץ אָפֿט בעקומט ער אָנטוואָרט. מען טרייסט איהם און מען לערענט איהם. ער דערפֿיהלט אַז צו אַרבייטען איז עפּעס ניט אַזאַ מחיה ווי ער האָט זיך פֿאַרגעשטעלט אין דער היים, וויענדינ ביי׳ן טאַטען. ער האָט שוין ניט אין דער צייט קיין טרעט, עסען אין שלאָפֿען. ער אַרבייט מיט אַלעמען צונלייך און פֿאַרטראָגט זיך פֿריינדליך מיט די איבערינע. ער בעקאָנט זיך מיט זיי. מען זעהט אין איהם אַ פֿעהינען בחור׳ל און בעקומט שטונדען זיך צו לערנען. עס נעהען חדשים. ער דערפֿיהלט שוין דאָס לעבען. ער פֿאַרשטעהט שוין וואָס דאָס איז אַזוינס אַנ אַרבייטער. ער פֿעלירט די שטעלע. ער הונגערט, ליידט קעלט און

די אידישע ארבייטער ביבליאטעק

פון

דער פוילישער סאציאליסטישער פארטיי.

גן־עדן התחתון. פרייז:	2 העלער.
קאוטסקי. די אונאבהענגיקייט פון פוילען. פרייז:	10 „
פייגענבוים. ווי קומט א יוד צו סאצ.? פרייז:	20 „
א ווראנסקי. די אידען אין פוילען. פרייז:	10 „
ש. דיקשטיין. פון וואס איינער לעבט. פרייז:	20 „
וואס יעדער ארבייטער דארף וויסען און געדענקען.	30 „
ליעבקנעכט. די וואהרהייט איבער דעם סאצ.	30 „
די ארבייטער רעוואלוציאן. פרייז:	15 „
א. דעמבסקי. סטאניסלאוו קוניצקי. פרייז:	10 „
מ. מיבלזאהן. הערשעל דער שניידער. פרייז:	10 „
לאטאנניק. יאראסלאוו דאמבראווסקי. פרייז:	10 „
שפיאן. פרייז:	15 „
לאטארניק. די גרויסע פראנצויזישע רעוואלוציאן.	20 „
ב. א. י. לודוויג ווארינסקי. פרייז:	20 „
אמ עריקאנער. פיל יפינא פלאסקאוויצקא. פרייז:	10 „
ארבייטער געדיכטע. פרייז:	30 „
ב. א. י. אוגוסט בלאצקי: פרייז:	10 „
א קלארער יזומפער (ביילאגע צום 8־טען נומער „ארבייטער"). פרייז:	15 „
די ארבייטער סאלידאריטעט און דער קאמפף אום דאזיין. פרייז:	10 „
פערדינאנד לאסאל. פרייז:	15 „
מ. מיכלזאהן. טאדעאוש קאשציושקא. פרייז	20 „
ב. פייגענבוים. דער רעכטער וועג. א ויכוח וועגען די פוילישע סאציאליסטיש פארטיי און איהרע פאדערונגען, אין צוויי טהיילען. פרייז:	80 „

פון „פשערשוויט". Kraków, Grodzka 50.

די ביליגסטע בעצוגסקוועלע

אין ־טען אוהרען, גאלד און זילבער, בּיזשוטעריע, אוהרען־בעשטאנד־טיילע און ווערקציינגע, ווי אייך מוזיק־אינסטרומענטע איזט ביי

IGNATZ CYPRES Krakau

FLORYAÑERGASSE 49.

איינע ניקעלטאשענאוהר מיט 36 שטיק פרימא ווערקע מיט אויפשריפט „סיסטעם ראסקאפף" מיט דרייאיעהריגער גאראנטיע זאמט שענער ניקעלקעטע און לעדערבייטעל פל. 1.95.

ביי אבנאהמע פון דריי שטיק פל. 5.50, זעכס שטיק פל. —.10.

רייך איללוסטרירטער פרייז־קוראנט מיט 800 אבבילדונגען גראטיס און פראנקא.

אגענטען ווערדען געזוכט!

די קאפפער פאבריק

ש. & מ. ד. ענגעלהערט אויס נויסאנדעץ

זוכט איינען קאפפער ארבייטער אפפערטע אונטער אבנענאנטע אדרעסע.

Darmo i opłatnie otrzyma każdy mój bogato illustrowany cennik

Instrumentów muzycznych

oraz różnych zabawek

A. Scheuer, Kraków

ulica Grodzka L. 59/6.

DoAmeryki i Kanady!

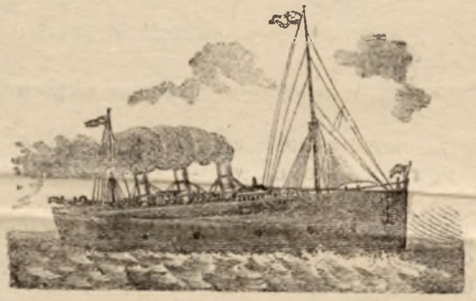

przeprawia najtaniej i najlepiej pospiesznymi i pocztowymi, wprost bez żadnego przesiadania z okrętu na okręt.

Generalny agent

M. G. Freudberg, ANTWERPIA 10. Van Leriusstraat (Belgia)

Odjazd do Nowego Yorku co sobotę; do Kanady co 10 dni! Wikt najlepszy, usługa staranna.

Niechaj nikt pierwej nie jedzie za morze, zanim od te Agencyi nie otrzyma wyjaśnień i cennika, który wysyła się chętnie i darmo.

Tajny memoryał kuratora warszawskiego Szwarca

w sprawach szkolnych

Cena 1 kor.   Cena 1 kor.

Strejk polityczny w Królestwie Polskiem

Cena 2 kor.   Cena 2 kor.

Do nabycia we wszystkich księgarniach oraz administracyi „Naprzodu" i „Przedświtu" (Kraków, Grodzka 50). Zwracający się wprost do administracyi, nie ponoszą kosztów przesyłki.

„טלית פאבריק"

שלמה פרייער טלית פאבריקאנט קאלאמעא

קאמיאנקאגאססע 130.

פערקויפט די פיינסטע קוואליטאטען פון טליתים גדולים וקטנים אויך טיכעל אללער ארט צו זעהר ביליגען פרייזען. די װאַרע ווירד פראמפט אונד צור בעסטען צופריעדענהייט עפעקטואירט. ווער גוטע וואַרע ברויכט, דער וועגדעט זיך צור אביגע פירמא.

צענדירירטע פעטערבורגער אגענטור. נור אויך פון איהרע דעפעשען קען מען האבען א בעגריף וואס דארט טהוט זיך. מיר ברענגען עטליכע דעפעשען:

מאסקווא (מיטוואך, דריי אוהר נאך מיטאג) די שטאדט זעהט אויס ווי בעלאגערט, נעכטען אבענד האט דאס מיליטער בעזוכט די דורכגעהער, די וואס האבען זיך אנטקעגען געשטעלט האט מען גע־שאסען, דאס שיעסען האט געדויערט אהן אנ'אויפהער ביז האלבע נאכט. דאס שיעסען האט זיך אנגעפאנגען גאנץ פריה אין די געגענדען פון מיקאלאיעווער באהן הויף. דריי מחנות בעוואפענטע רעוואלוציאנערען זענען ארויס אין דריי ריכ־טונגען. די ערשטע בעוואפענט מיט פליכטען און אנדערע געוועהר מארשירט נעבען די קאזאנער באנק אויף דעם שטח צווישען מאסקווא און סעראו. די פאדערשטע וואך פון דער מחנה האט געטריבט בעהערשען דער מיקאלאיעווער באהן הויף. די צווייטע מחנה רעוואלוציאנערען בעוואפענט מיט רעוואלווערען און צעהלט אנ'ערך פון 1000 מענער און פרויען, געפינט זיך נעבען דער סאדאווא גאס מיט די ארומיגע בולווארען. אין די געגענדען האט מען איבעראל גע־בויט באריקאדען. די רעוואלוציאנער'ען פאלען אן אויף דאס מיליטער. מיט א זעלטענעם מוטה אין אמאל זאנאר מיט גרויזאמקייט צייכנען זיך אויס די פרויען. די דריטע מחנה, די שטארקסטע, געפינט זיך נעבען בריסקער באהן־הויף. דא זענען די צוזאמענטויסען זעהר אפטע. אין דער שוהלע פון קאמיסארעוו האט זיך פאדבאריקאדירט א מחנה רעוואלוציאנערען. מען האט אויף די שוהלע געשאסען פון קאנאנען. מען האט אויך נאך א הויז בעשאסען מיט קאנאנען. פעל דורכגעהער זענען געטויט געווארען און פערוואונדעט.

וואלד אומעטום. איבעראל איז פרעכטיג און רייצענד. שטיל. דער אירדישער גן־עדן האט ערוואכט...

ער ספאציערט אום אין וואלד פערטיעפט אין געדאנקען. ער קוועלט און איז זיך מחיה מיט די פרישע לופט אין הערליכען געזאנג. ער נעהמט צו אבוימעל און רייסט אב א צווייגעלע. און שיילט זיך לאנגזאם איהרע בלעטלעך. ער געהט אלץ ווייטער און לייגט זיך אויפ'ן גראז. די פרעהליכע הארמאניע ווערט פלוצלינג איבערגעריסען. ער דערזעהט פון ווייטען ווי עס קומען אן יעגער מיט פלענטען אין די הענד און הינטעלעך לויפען נאך. די הינד לויפען אום הין און הער בילע־דיג. ער שרעקט זיך נאר מ'פארשטעלט איהם. עס דוכט זיך איהם אז די בערגלעך און די ביימער וואקסען אלץ גרעסער... אויף איין בארג נאך איינער. העכער... העכער... פון הייפעלעך ערד קריכען ארויס מוראשקעס... אהן אצאהל וועגען ווערע מחנות... גרעסער און מעהרער ווערען זיי פון מינוט. אט־אט אין אגאנצער קארפוס... די ביימער רוישען און עס רוהען ניט די פייגעל. דער וואלד שטעהט שוין אין די רייהען... אלץ דרעהט זיך אין דער רונד. פון טהאלען, פון בערגלעך ווערען בערג, גרויסע בערג... עס וואקסט, אלץ וואקסט... דערווייל קומען אבער די יעגער אלץ נעהענטער... מען בעמערקט איהם... אט־אט און ער איז אין זייערע הענד. מען טוהט איהם אן אלערליי שמערצען... אט שנידט מען איהם לאנגזאם די פינגער און ס'רינט בלוט... עס רינט — און אלע שטעהען ארום אין שמייכלען... מען שנייט איהם אזוי לאנגזאם, ביסלעכווייז... די טריט ברענט מען איהם... וויע־דער די הענד. אין די קאפ? איינער האלט אמעסער, ער וואקסט פון מינוט... אט, ער איז שוין ביים קאפ... מען שנייט איהם נאך אלץ די הענד... וואס ווילען זיי פון די הענד?... אט דאס מויל פארשטאפען... דעם האלז, דעם האלז, ארונ־טער, שרייען אלע און חיך...

— טפוי! צום טייוועל זאל עס געהן. אט איז א פערפלוכטער חלום! האט ער אנגעשריי געטאהן און איז ארויסגעשפרינגען פון בעט ווי אנעקוילעסער.

די זון האט אריינגעשיינט מיט איהרע בלישצענדע שטראהלען דורך די פארפרוירענע פענסטער. אלערליי בלומען זענען אויף זיי אויסגעמאלען און די זון בעלייכטעט זיי אין פערשיעדענע פארבען. דער הימעל איז בלאה און קלאהר. ווי בריליאנטען פינקלט די פארפרוירענע טהוי אין דער לופט. עס קלינגט און עס רוישט די שטאט פון די פאהרער אין פוסגייער. עס סקריפעט דער שניי אונטער די פיס. עס לעבען אין קאכען די גאסען פון פערשיעדענע מענשען. ס'איז האלבער טאג.

האסטיג לויפט ער צו צום טיש אקוק טאהן אויפ'ן זייגער. ער ווערט בלאס. דער זייגער איז עלף.

— פארלארען! האבען ארויסגעמורמעלט זיינע ליפען און האט זיך גענומען האסטיג אן טאהן.

ד. דרוק.

דער קאנאנען פייער האט אנגעמאכט אין שטאדט א גרויסען חרבן. נעכטען אבענד האט דאס מיליטער געשאסען אין די דרוקעריי פון אושנער, אין וועלכער די רעוואלוציאנערען האלטען די ארעסטירטע פאליציי־בעאמטע און אנדערע פערזאנען.

פעטערבורג. די היגע צייטונגען זענען מישער די צאהל פון די געטויטע אין מאסקווא ביז מאנטאג אבענדס אויף 5000, פערוואונדעטע אויף 14.000

דער באהן סטרייק אין קרוין פוילען.

פון ברעסלוי איז מען מוריע. מאנגען (דעם 29־טען ד. מ.) וועט זיך אנפאנגען אויף דער ווארשאווער־וויענער אין לאדזער באהן א סטרייק.

אין חארקאוו.

אין חארקאוו האט זיך דעם 25־טען אנגעפאנגען א גענעראל־סטרייק. אין עלפיידס פאבריק, אין וועלכער די ארבייטער האבען זיך פער־מאכט, האט די ארטילעריע געגעבען צוויי סאלווען. די ארבייטער האבען זיך פערטהיידיגט מיט באמבען, 9 פערזאן זענען טויט.

אין אדעס און אין קיעוו האט אויסגעזעצט א גענעראל סטרייק.

סני יאקאבי.

אין נומער 25 „די לעצטע פאסירונגען" האב איך דעם נאמען דער־זעהען, איינגעפאסט אין שווארצע ראמען. א שטאך האט מיך געטהון אין הארצען. סני איז טויט. און וואו? ווייט פון דער היים, וואו ער האט גע־לאזען אזוי פיעל געליעבטע בעקאנטע; ווייט פון קאמפף־פלאטץ, וואו זיינע פארטיי־גענאסען פיהרען א פערצווייפעלטען קאמפף מיט דער רוסישער טיראניי. אין זשענעווע איז ער געשטארבען. אין דעם זעלבען מאמענט, ווען די האפנונג צו בעזיעגען דעם ריעזיגען פיינד איז אזוי גרויס, אזוי נאהנט... אי, גרוילאך מוז זיין איצט טויט!

סני איז געוועזען א זעלטענער טיפ זאגאר אין די רעוואלוציאנערע קרייזען. ער האט געמאכט אויף יעדען, וואס האט איהם נעהנטער געקענט, אנ'איינדרוק, אז ביי איהם איז דער גוף א תפל צו דעם גייסט — א גרייסער אידעאליסט. דעם סאציאליזמוס האט ער פערשטאנען ניט נור אלס א רפואה אויף די אלע עקאנאמישע און געזעלשאפטליכע ליידען, נור אויך אלס די פיינסטע און ריינסטע מאראל פאר יחידים. סני'ן — איינעם פון מיינע בעסטע און הערצליכסטע פריינד — האב איך געקענט זייט אכט יאהר און איך האב שוין דאן בעמערקט אין זיינע אויגען א העלדישען פונק, וועלכער האט זיך שפעטער צופלאקערט אין א רעוואלוציאנערען פלאם. סני איז געוועזען אנ'אויסגע־צייכנעטער אגיטאטאר, ווייל ער האט געקענט אויסגעצייכנעט דעם יודישען ארבייטער — זיין גייסטיגע און מאטעריעלע לאגע.

אין קראקוי איז סני געקומען מיט דריי יאהר צוריק, צובראכען, קראנק און פערצווייפעלט. וואס ער מוז אבפאהרען פון דער היים, ווי א פיש וואס די חוואליע האט ארויסגעווארפען אויפ'ן ברעג ים, האט ער זיך אהנטעכטיג געווארפען, געריסען און... געמוטשעט. פיעל קראקויער גענאסען איבער־הויפט זעצער, געדענקען נאך געוויס די סימפאטישע, קאכעדיגע פיגור פון דעם האל־בען אינטעליגענט און האלבען ארבייטער. ער האט זיך ניט געקענט צוגעוואוינען צו דער גאליציאנער שטילקייט. שפעטער האב איך איהם געזעהען אין לאנדאן. דא'ט הערשט אנ'אידעאלע פרייהייט. סני האט אבער געטראכט נור וועגען רוסלאנד. און אויף זיין געזיכט איז שוין געוועזען א טויטע בלייכקייט. זיין ארגאניזמוס האט שוין געפרעסען דער ווארעם פון דער פראלעטאריאטען קרענק — שווינדזוכט. עס איז איהם אבער נאך בעשערט געוועזען זיך לאנג צו מוטשען. ער איז נאך געפאהרען קיין אמעריקא און נאכהער קיין שווייץ, וואו ער איז געשטארבען.

זיין נאמען וועט איינגעשריבען ווערען מיט גאלדענע אותיות אין דער געשיכטע פון דער רעוואלוציאנערע בעוועגונג אין רוסלאנד. עהרע זיין אנדענקען!

מ. מיכלואהן.